

GIEREN IN AFRIKA ERNSTIG BEDREIGD

Zweven boven de afgrond

Ze worden opgegeten, vergiftigd door boeren en stropers en verwerkt in traditionele medicijnen. Afrikaanse gieren zijn daardoor in vijftig jaar met 80 procent achteruitgegaan. Als de gieren het laten afweten, worden rottende karkassen mogelijk verspreidingshaarden van ziekten die gevaarlijk zijn voor mens en dier.

TEKST RIK NIJLAND FOTOGRAFIE LINEAIR

Op de savanne is een dode zebra niet lang onopgemerkt gebleven. Rondom het karkas sjorren, sissen en ruziën tientallen Rüppells- en witrug-gieren om de lekkerste hapjes. Dan landt de oorgier, reus onder de Afrikaanse gieren. ‘Het is prachtig om te zien hoe die met uitgespreide vleugels van ruim 2,5 meter en opgezette mantelveren op het gekrakeel af hupt en zich vervolgens een weg baant naar het dode beest’, vertelt dierecoloog Ralph Buij terwijl hij op zijn werkkamer bij Alterra Wageningen UR op en neer wipt en met zijn armen vliegbewegingen maakt. Sinds twee jaar houdt vogelkenner Buij (39) –‘vanaf mijn zesde heb ik al een kijker om m’n nek’ – zich in Wageningen bezig met ganzen en akker- en weidevogels, maar hij reist daarnaast geregeld naar Afrika. Sinds hij in Kameroen voor zijn promotieonderzoek roofvogels en gieren bestudeerde, maakt Buij deel uit van de *Vultures Specialist Group*, een adviesorgaan van de IUCN, de natuurbeschermingsorganisatie van de VN.

ALARM SLAAN

Afgelopen zomer sloegen de leden van deze groep alarm in het tijdschrift *Conservation Letters*. Het hierboven geschetste spektakel wordt een zeldzaamheid, waarschuwen ze. Voor het artikel legden ze verspreidingsgegevens van de Afrikaanse gieren naast elkaar en analyseerden de aantalschattingen >

van de afgelopen halve eeuw. Er zijn flinke witte vlekken waar nooit onderzoek is gedaan – 40 procent van het landoppervlak, vooral in midden-Afrika – maar de trend is hoe dan ook alarmerend.

Buij: ‘Tellingen wijzen op een enorme teruggang over het hele continent, maar vooral in West- en Oost-Afrika. Met een kleinere gier als de kaggier, die zich ook in en om de stad ophoudt, gaat het nog redelijk maar grote gieren als witkop- en oorgier zijn in een land als Nigeria in de meeste wildparken in geen jaren meer gezien.’

Zeven van de acht soorten, zo blijkt uit het onderzoek, zijn in een tijdsbestek van vijftig jaar met 80 procent of nog meer achteruit gegaan. Het was bekend dat de gieren er niet rooskleurig voorstaan, maar zó dramatisch is een verrassing, aldus Buij. Vier Afrikaanse gieren zullen, verwacht hij, nog voor eind dit jaar worden gepromoveerd tot soorten die als ‘ernstig bedreigd’ te boek staan op de IUCN-lijst, twee andere tot ‘bedreigd’. Vooral in West-Afrika is de situatie zorgelijk. ‘op een dood beest komen nog hooguit een paar gieren af, of zelfs geen enkele meer. Bewoners vertellen dat er inmiddels dooie dieren blijven liggen die gaan stinken. Dat is zorgelijk. Als de gieren het laten afweten, dan worden rottende karkassen mogelijk verspreidingshaarden van ziekten die gevaarlijk zijn voor vee en mens, bijvoorbeeld de miltvuur- en salmonellabacterie

GIEREN EN DICLOFENAC

Met de Europese gieren gaat het beter dan met hun Afrikaanse tegenhangers. Wel zijn er zorgen over de aasgieren, die in Afrika overwinteren en daar delen in de algehele gierenmalaise, maar ook vaak geëlectrocuteerd worden op hoogspanningsleidingen. Europees gierenland bij uitstek is Spanje, maar die positie wordt bedreigd doordat het land twee jaar geleden de ontstekingsremmer Diclofenac toeliet voor gebruik bij vee. Gieren zijn extreem gevoelig voor deze stof. In India en omliggende landen leidde Diclofenac eind jaren negentig tot een reductie van drie soorten gieren met 97 procent in tien jaar. In 2006 is het middel in India verboden en grotendeels vervangen door het ongevaarlijke Meloxicam, maar door de lage voortplantingssnelheid verloopt het herstel van de gierenpopulaties uiterst traag.

Er zijn sterke aanwijzingen dat door de gierensterfte het aantal verwilderde honden in India sterk is toegenomen omdat er meer te eten overschoot. Het gevolg: jaarlijks lopen drieduizend meer Indiërs hondsdolheid op. ‘Het is merkwaardig dat de EU Diclofenac toelaat, terwijl er een goed alternatief is’, vindt Ralph Buij. ‘Er zijn in Europa miljoenen geïnvesteerd in soortbeschermingsplannen voor bijvoorbeeld lammer- en monniksgieren. Het succes daarvan kan in een klap teniet worden gedaan.’

of de virussen die mond- en klauwzeer en runderpest veroorzaken.’

Gieren zijn er meestal als de kippen bij als er een beest dood gaat. In een mum van tijd is het karkas kaalgeplukt en het vlees in de gierenmagen verdwenen. ‘Dat is een doodlopende weg voor de meeste ziekteverwekkers. Maagsap van gieren is net accuzuur, met een pH rond de 1, daar komen nauwelijks pathogenen ongeschonden doorheen.’

TONNEN VLEES BLIJVEN LIGGEN

Als de gieren wegblijven, zijn er andere kapers op de kust zoals jakhalzen, hyena’s of honden die een graantje meepikken. Dat zijn minder efficiënte aasverwerkers, én deze dieren komen ook veel meer in contact met elkaar als karkassen langer blijven liggen, waardoor ze ziekteverwekkers zoals rabiës en hondenziekte op elkaar zouden kunnen overbrengen.

‘We vragen ons af’, zegt Buij, ‘wat de consequenties zijn als al die tonnen vlees blijven liggen. Er zijn aanwijzingen dat zonder gieren de kans op ziekteverspreiding toeneemt. Het is zaak om op korte termijn uit te zoeken om welke ziekteverwekkers het gaat, hoe de overdracht verloopt en hoe snel.’ Denkbeeldig is dat niet. Toen in India in de jaren negentig de gieren massaal het loodje legden door de introductie van Diclofenac, had dat ook gevolgen voor de volksgezondheid. (zie kader).

De Afrikaanse gieren zouden wat positieve pr over het nuttige werk dat ze doen goed kunnen gebruiken.

Momenteel zijn ze vooral kop van jut, met een veelheid aan bedreigingen. Ze worden opgegeten, vergiftigd door boeren en stropers of gedood om te worden verwerkt in traditionele medicijnen, zo blijkt uit het artikel in *Conservation Letters*.

Hoewel elke vorm van registratie ontbreekt, lijkt vergiftiging doodsoorzaak nummer één. Zo zijn gieren vaak *collateral damage* in de strijd tegen leeuwen en hyena’s die het op vee hebben voorzien. Om de carnivoren te elimineren, leggen boeren dierkarkassen neer die zijn behandeld met een dodelijke dosis insecticide. Gieren zijn daarvan de onbedoelde slachtoffers.

Ook olifantstropers zijn kwistig met landbouwgif, maar bij hen is dat wel direct tegen de vogels gericht. Die verlinken namelijk de plek waar de bendes hun slachtoffers maken. Als die vijf olifanten hebben geschoten, is het vervolgens een hele middag werk om de slagstanden te verwijderen. Maar al binnen het half uur cirkelen de eerste gieren boven hun hoofd die concurrerende stropers of anti-stroperijteams de weg wijzen. Om van deze ‘verraders’ verlost te zijn worden de achtergelaten dode olifanten vergiftigd.

‘Een groot karkas heeft een aanzuigende werking op

‘Een gier brengt soms al honderd dollar op; een of twee maanden salaris’

FOTO ANDRÉ BOTHA

FOTO GERHARD NIKOLAUS

Door olifantstropers gedode gieren. Daaronder: delen van gieren bestemd voor traditionele medicijnen.

gieren’, aldus Buij. ‘Doordat de vogels elkaars gedrag van grote afstand in de gaten houden en per dag honderden kilometers kunnen afleggen komen ze uit de wijde omgeving aanvliegen. Zo’n vergiftiging leidt tot enorme slachtpartijen met soms honderden slachtoffers. Gierenpopulaties zijn erg gevoelig voor sterfte onder volwassen vogels. Het zijn langlevende dieren die vaak maar een jong per jaar of twee jaar krijgen. De aanwas is dus gering.’

Inmiddels gaan de stropers ook over tot het oogsten van delen van de dode gieren. Vooral de koppen brengen in West- en Zuidelijk Afrika veel geld op als ingrediënt voor traditionele medicijnen, maar ook de klauwen, veren en eieren zijn waardevol om ziektes te lijf te gaan, boze geesten op afstand te houden of als geluksamulet. ‘In landen als Nigeria en Benin zie je dat er op markten honderden dode gieren per jaar worden aangeboden, vooral voor gebruik in traditionele medicijnen maar ook om op te eten. Doordat de bevolking in deze landen snel groeit en gieren zeldzamer zijn geworden, schieten de prijzen omhoog. Een gier brengt nu soms al honderd dollar op, zeg maar een of twee maanden salaris, terwijl voor vier kapgierereieren in Kameroen zelfs 6000 euro werd geboden. Als iemand daarmee zijn kinderen naar school kan sturen; neem het hem dan eens kwalijk als hij een gier doodt of een nest leeghaalt?’

Hoewel de bedreigingen omvangrijk zijn, zit de vultures specialist group niet bij de pakken neer. ‘We stellen een reeks maatregelen voor, waaronder regulering van import, verkoop en gebruik van insecticiden als carbofuran, aldicarb en parathion. Dat zijn de boosdoeners die vaak worden gebruikt als gif tegen gieren en leeuwen. Het gebruik van die middelen is in Europa verboden, maar ze zijn voor weinig geld overal in Afrika te koop. Een importverbod zet in ieder geval een rem op de massale vernietiging.’

Verder hoopt Buij op meer financiën. ‘In veel landen is er nu niet eens geld om de natuurparken te beheren of om patrouilles uit te rusten. Als je ziet wat wij in Nederland investeren in soortbescherming, dan is daar wanstaltig weinig geld beschikbaar voor de bescherming van veel meer biodiversiteit.’

Gieren zijn misschien niet de beste ambassadeurs voor de Afrikaanse savannes. Het zijn imponerende vogels, maar voor veel mensen ook wat onappetitelijke lijken-pikkers met van die enge, kale nekken. Buij denkt dat meer nadruk op hun rol als aasopruimers, het gierenimago kan opkrikken, maar ook hoopt hij mee te liften met de veel aalbaarder olifant. ‘De olifantstropelij loopt de spuigaten uit. Daar moet echt op korte termijn effectiever tegen worden opgetreden. In het kielzog profiteren ook de gieren.’ ■